

Plac i okolica kościoła Św. Św. Jana Chrzciciela i Mikołaja w Ustce

Władysław Goliński

Ustka, korekta sierpień 2025.

Spis treści

Warownia w Ujść.....	3
Ustka (Ujść).....	3
Plac starego kościoła i okoliczne ulice oraz plaże we współczesnej fotografii.....	5
Plac starego kościoła.....	5
Plaża wschodnia, klif i ulica Marynarki Polskiej.....	6
Ulice Beniowskiego i Sprzymierzeńców.....	8
Ulice Mickiewicza i Perłowa.....	9
Ulica Czerwonych Kosynierów.....	9
Ulica Bulwar Portowy i wschodnia strona portu.....	12
Zachodnia strona Ustki- patrząc od ujścia Słupi.....	14
Połączenie z zachodnią stroną Ustki i plaża zachodnia.....	16
Okolice ujścia Słupi z punktu widzenia geografii historycznej.....	17
Ślady występowania po dawnych zbiornikach wodnych.....	17
Łodzie Słowian Zachodnich jako środek komunikacji.....	17

Warownia w Ujść.

Ustka (Ujść)

Ustka posiadała swoją kaszubską nazwę i wcale nie dziwi, że nie podaje się jej w treści Dyplomu z 1337 r. Warownie w miejscu ujścia Słupi zostały zbudowane w IX w., tak samo późno jak w udokumentowanym archeologicznie grodzie Kołobrzeg.

[...] **Ujść**, niem. Stolpmünde, targowisko w Pomeranii, nad ujściem rzeki Słupy do Bałtyku, pow. Słupski, stacja kolejowa ztąd do Poznania wiodącej; posiada urząd pocztowy 3 kl., główną komorę celną, urząd pocztowy i wybrzeżny i szkołę przygotowawczą żeglarską. Okolice tu równa, gleba w pobliżu morza piaszczysta, dalej zaś gliniasta i do uprawy pszenicy przydatna. Na wiosnę wieją tu silne wiatry wschodnie; klimat, z wyjątkiem lata i jesieni, ostry i zimny. Są też i kąpiele morskie, w których latem bywa do 500 gości. Dawniej był Ujść ubogą wioską rybacką, z płytkim portem, zostającym pod zarządem miasta Słupska. Później jednak objął go rząd, który dołożył starania o wybudowanie i pogłębienie portu. Żeglarstwo i rybołówstwo są głównym zatrudnieniem mieszkańców, których rokiem 1885 było 1974 i to 1945 ew., 8 kat., 3 dysyd., 18 żyd. Domów liczono 197, dym. 497. Wysyłają ztąd tarcice do Przedniego Pomorza, drzewo opałowe do Danii, okowitę do Prus zachod. a pszenicę do Anglii. Dowożą zaś węgle z Anglii, śledzie z Norwegii, a w ostatnim czasie i zboże z Rosyi (ob. „Das Reichspostgebiet”, Berlin, 1878, str. 173).

Kś. Fr. [...] ¹

Tym powyższym wyjaśnieniem „słownikowej” nazwy osady dokumentowana jest kaszubska nazwa Ustki. Zapewne warownia, a właściwie wały drewniano-ziemne zostały zbudowane dopiero w IX w. Osada i przystań mieściły się nad zalewem w miejscu dzisiejszej Przewłoki- rzeka Słupia uchodziła deltą do Bałtyku. W średniowieczu zalew sięgał jeszcze po Przewłokę, Wytowno i Machowinko. Aby obronić się przed Normanami atakującymi ludność zamieszkałą południowe wybrzeże Bałtyku w miejscu ujścia Słupi pobudowano drugą warownię we wschodniej odnodze Słupi. Zapewne dzisiaj pozostała po tej warowni nazwa osady- Zapadłe.

Wiele argumentów przemawia za interpretacją, że przez określenie ...nec non totum et integrum portum Stolpesmunde dictum, penes aquam stolpensem tam ab una quam alia parte situm,... w umowie spisanej w Słupsku, w r. 1337 rozumieć należy nie port w dzisiejszym tego słowa znaczeniu ani też ujście rzeki, lecz konstrukcję inżynierską, która leży po obu stronach rzeki Słupi. (...gród określony jako niegdyśiejszy; "quondam castrum")

Aby uzyskać możliwość wpływania łodzi czy statków w koryto rzeki trzeba mieć głęboki tor wodny między chroniącymi od zapiaszczenia go falochronami.

Wszystko jednakże wskazuje na istnienie w Ujść innej konstrukcji- przewłoki, na najstarszych mapach morskich pokazywane jest niezmiernie szerokie ujście Słupi, co świadczyłoby właśnie o istnieniu wypłyenia w ujściu.

W kronikach duńskich z zapisu pochodzącego z okresu wikingów znaleźć można opis warowni słowiańskich znajdujących się u ujścia rzek. Sam opis walk o taką warownię w Kamieniu Pomorskim podaje np. opisując szczegóły potyczek wodno- lądowych Saxo Grammaticus. Saxo w swoich kronikach wiele razy też opisuje konstrukcje przewłoki, która może być niewidzialną dla przeciwnika zaporą uformowaną w poprzek rzeki. Przegroda- niewidoczna od zewnątrz to głązy

¹ Hasło Ujść; [w:] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, Tom XII: Szlupkiszek- Warłynka, Warszawa 1892, s. 768 i 769.

znajdujące się pod powierzchnią wody na tyle głęboko aby mogły jeszcze przedziurawić poszycie dna nieprzyjacielskiej łodzi. Zamiast głazów używane były zastrzone pale. Przegroda była tak uformowana by było w niej ukryte przejście dla „wtajemniczonych” własnych łodzi.

Warownie były sytuowane na skarpie, na tyle blisko rzeki aby strzały miotane z łuków i urządzeń miotających większe strzały były skuteczne w bezpośrednim rażeniu atakującego nieprzyjaciela. Do ataku na nadpływające łodzie służyły też katapulty miotające duże kamienie i miotające wiadra wypełnione substancją zapalającą np. rozpaloną smołą. Chodziło o zapalenie łodzi a w szczególności żagla znajdującego się na nieprzyjacielskiej łodzi. Warownia miała za zadanie skuteczne zatrzymanie nieprzyjaciela chcącego wpłynąć rzeką swoimi łodziami w głąb lądu.

Ryc. 1. Ustka, kościół drewniany pw. św. Jana Chrzciciela i św. Mikołaja, fotografia z końca XIX w. (kościół rozebrany w 1889r.). Skan starej widokówki- prywatna kolekcja.
Źródło: Stolper Heimatkreise e.V. Stolpmünde, S. 952.
stolp.de/stolpmuende_literatur.html

Kościół był wybudowany w 1356 r.

Służył ludności aż do 1888 roku. Miejsce osadzenia pierwszego kościoła było zrealizowane w samym środku istniejącego tu grodziska Wendów- warownia w lewej odnodze Słupi.

Wyposażenie kościoła uroczyscie przeniesiono do nowo wybudowanego kościoła: „Przy dźwięku dzwonów procesja przenosi się do nowego kościoła. Nauczyciele i uczniowie idą z przodu procesji, śpiewają pieśń „Lobe den Herrn”, następnie idzie rada kościoła parafialnego niosąc święte naczynia, krucyfiksy i lichtarze ołtarzowe, a następnie kroczy duchowieństwo, budowniczy i inni zgromadzeni.... Stary kościół św. Mikołaja został sprzedany we wrześniu 1888 roku na rozbiórkę. 20 marca 1889 roku rozpoczęła się ta rozbiórka starego kościoła. Stary plac kościelny nie został przebudowany i zachwycał wielu gości przyjezdnych w lecie atrakcyjnymi kwietnymi klombami”...²

Na załączonej mapce (patrz ryc. 2) pokazany jest plac w miejscu, gdzie stał kościół. Obecnie jest to miejsce pocmentarne, bowiem zmarłych chowano wewnątrz kościoła i na cmentarzu przykościelnym.

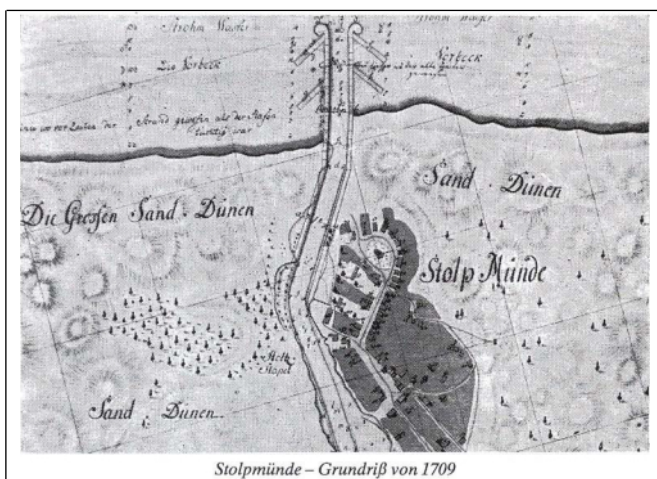
Na tej samej mapce dokładnie można rozczytać posadowienie zabudowy pewnie mieszkaniowej, a rozmieszczenie w obrębie półkola tychże domów pokrywa się w miejscu niegdyś tam (pewnie do końca XII w.) występujących wałów obronnych drewniano-ziemnych.

Do tychże warowni prowadziła jedna droga i to co było w Ujść ma również potwierdzenie na wymienianej mapie z 1709 r.

Postaram się pokazać na fotografiach obecny wygląd ulic miejsca potencjalnej warowni i zdjęć ulic doprowadzających do tego miejsca.

² Zebr. (1936) Walter Dominick; Stolpmünder Chronick, maszynopis, Lubeck 1959, S. 55.

Ryc. 2. Mapa historyczna z 1709 roku.

Źródło: Stolper Heimatkreise e.V. Stolpmünde, s. 947. stolp.de/stolpmuende_literatur.html³

Zachowała się mapa Stolpmünde (niemiecka nazwa Ustki) dopiero z 1709 roku. Widać już na niej obustronne zagospodarowanie brzegów w miejscu przy ujściu Słupi.

Wykorzystanie terenu pod składy drewna a może nawet i prowadzenie na zachodnim brzegu zachodniej odnogi Słupi obróbki drewna, musiało mieć miejsce już przed 1337 rokiem w osadzie o kaszubskiej nazwie- Ujść, bowiem Umowa z 1337 roku mówi wyraźnie „... *nec non totum et integrum portum Stolpesmunde dictum, penes aquam stolpensem tam ab una quam alia parte situm*⁴,...”

Plac starego kościoła i okoliczne ulice oraz plaże we współczesnej fotografii

Plac starego kościoła.

Ryc. 3. Makieta zabudowy placu starego kościoła.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 4. Zabudowa placu starego kościoła.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

³ Stolper Heimatkreise e.V. Stolpmünde, S. 947. stolp.de/stolpmuende_literatur.html

⁴ Tłumaczenie fragmentu Umowy z 1337r., spisanej w Słupsku: jak również cały i niepodzielny port Ustka, położony po obu stronach rzeki Słupi.

Ryc. 5. Zabudowa wschodnia placu.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 6. Zabudowa północno- zachodnia placu.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Plaża wschodnia, klif i ulica Marynarki Polskiej.

Ryc. 7. Plaża wschodnia.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 8. Klif i wiosenna plaża wschodnia.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Maria Golińska

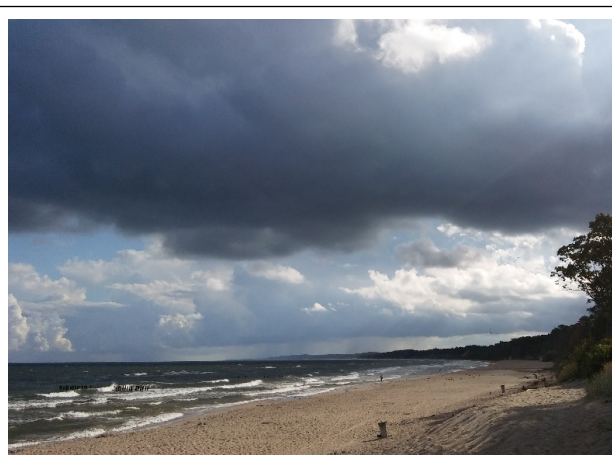
Ryc. 9. Plaża wschodnia.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Maria Golińska

Ryc. 10. Klif i jesienna plaża wschodnia.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Maria Golińska

Ryc. 11. Ul. Marynarki Polskiej.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 12. Ul. Marynarki Polskiej.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 13. Ul. Marynarki Polskiej.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 14. Ul. Marynarki Polskiej.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ulice Beniowskiego i Sprzymierzeńców.

Ryc. 15. Ul. Beniowskiego.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 16. Ul. Sprzymierzeńców.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ulice Mickiewicza i Perłowa.

Ryc. 17. Ul. Mickiewicza.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 18. Ul. Perłowa.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ulica Czerwonych Kosynierów.

Ryc. 19. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 20. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 21. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 22. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 23. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 24. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 25. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 26. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 27. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 28. Ul. Czerwonych Kosynierów.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ulica Bulwar Portowy i wschodnia strona portu.

Ryc. 29. Bulwar Portowy.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 30. Bulwar Portowy.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 31. Bulwar Portowy.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 32. Bulwar Portowy.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 33. Bulwar Portowy.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 34. Bulwar Portowy.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

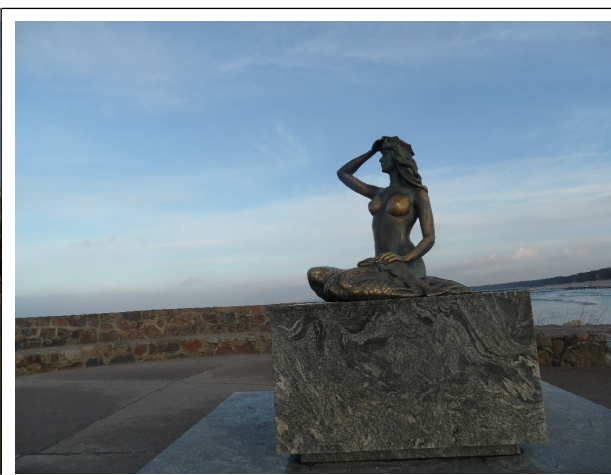
Ryc. 35. Latarnia morska.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 36. Syrenka.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Zachodnia strona Ustki- patrząc od ujścia Słupi.

Ryc. 37. Nabrzeże techniczne.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 38. Nabrzeże techniczne.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 39. Obecnie basen rybacki.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 40. Obecnie basen jachtowy i rybacki.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 41. Obecnie basen rybacki zimą.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 42. Port o zmierzchu zimą.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 43. Wejście do portu widziane z zachodniego mola- ujście Słupi.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 44. Widok na port widziany z zachodniego mola.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 45. Spichlerz- obecnie już nie funkcjonuje.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 46. Stacja Ratownictwa Morskiego.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Połączenie z zachodnią stroną Ustki i plaża zachodnia.

Ryc. 47. Kładka dla pieszych nad Słupią.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Ryc. 48. Plaża zachodnia przyległa do portu.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Wł. Goliński

Okolice ujścia Słupi z punktu widzenia geografii historycznej

Ślady występowania po dawnych zbiornikach wodnych.

Ryc. 49. Zanikające jezioro Modła- na zachód od ujścia Słupi.

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Maria Golińska

Ryc. 50. Zanikający zalew częściowo jeszcze na terenie miasta Ustka. Widok z okna z ulicy Grunwaldzkiej. (Podmokła łąka.)

Źródło: Archiwum Władysława Golińskiego

Fot. Maria Golińska

Łodzie Słowian Zachodnich jako środek komunikacji

Udokumentowane jest posiadanie umiejętności budowy klepkowych łodzi przez Słowian Zachodnich, a więc również tych z Ziemi Słupskiej, już w okresie zakładania państwa Polan przez Mieszka I. Owi Słowianie to biegli szkutnicy; budowali łodzie dojrzałej konstrukcji. Są to otwarte bezpokładowe łodzie o łyżkowatych zakończeniach dziobu i rufy, z reguły płaskodenne, z poszyciem przechodzącym prostopadłe w wystającą ku dołowi stępkę i małym zanurzeniu, świadczącym o przystosowaniu do żeglugi wśród płycizn zalewów piaszczystych i rzek. Odznaczały się one doskonałymi właściwościami morskimi, łatwością wiosłowania i świetną żeglownością⁵ stanowiąc jednostki uniwersalne, dostosowane zarówno do ciężkich warunków północnej żeglugi morskiej, jak i do przenikania daleko w górę rzek, pływania po jeziorach, a także do korzystania z przewłok⁶.

⁵ M. Prosnak. *Próba analizy wartości łodzi słowiańskich jako statków pełnomorskich*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, roczn. IX, 1961r., nr 1. str. 35—14

⁶ Źródła pisane niejednokrotnie wspominają o przechodzeniu przez korabie słowiańskie płycizn i cieśnin niemożliwych do przebycia przez łodzie skandynawskie; stąd metoda sztucznego tworzenia płycizn, jako obrony biernej przed okrętami. Wspominają też o masowych transportach okrętów słowiańskich przez przewłoki. K. Pieradzka, *Walki Słowian na Bałtyku w X—XII wieku*, Warszawa 1953 I., str. 19, 45, 58, 78, 87, 93; 101, 110—111, 119.

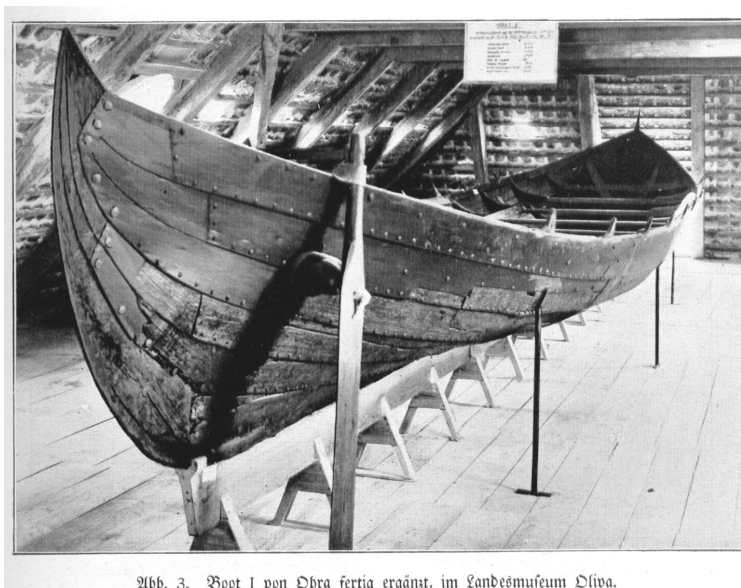

Abb. 3. Boot I von Ohra fertig ergänzt, im Landesmuseum Oliva.

Źródło: Otto Lienau, *Die Bootsfunde von Danzig-Ohra aus der Wikingerzeit*, Danzig 1934, S. 9, Abb. 3.

Ryc. 51. Łódź słowiańska (reprodukcja fotografii z książki Otto Lienau'a)⁷.

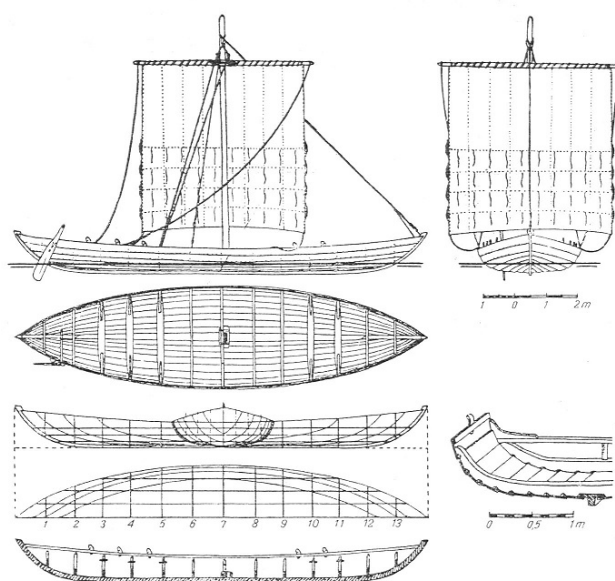
Łódź ze znaleziska z Gdańska-Oruni; prezentowana już w opracowaniu prof. inż. Otto Lienau'a była pokazywana w latach 30-tych XX w. w pracowni konserwatora w Oliwie. Jest to rekonstrukcja uznanej przez naukowców łodzi słowiańskiej o dużej dzielności. Budowa tej łodzi nie wymagała specjalnych hal produkcyjnych- starczało podwórze i wiedza szkutnicza oraz powiązania kooperacyjne np. na elementy takielunku, nity...

Ryc. 52. Rekonstrukcja łodzi znalezionej na polu Charbrowa, blisko Łeby⁸.

Rysunek powstał w wyniku analiz prowadzonych przez prof. inż. Otto Lienau'a na bazie znalezisk oznakowanych jako Charbrów I, II i III- znaleziska z okresu przełomu XIX/XXw.

Ta łódź również nie wymagała do jej wykonania specjalnych hal produkcyjnych, lecz aby powstała starczyła wiedza szkutnicza, wydzielone miejsce przed chałupą i powiązania kooperacyjne na wykonanie okuć, nitów, żagla...

Łódź Charbrów III pochodzi z II poł. XII wieku.

Ryc. 11. Próba rekonstrukcji statku z Charbrowa, na podstawie O. Lienaua, szkic własny.

Źródło: Mieczysław Prosnak, *Zachodnio-słowiańska sztuka korabnicza wczesnego średniowiecza*, [w:] *Materiały Zachodnio-Pomorskie*, t. IX, Szczecin 1963, s.253, Ryc. 11.

⁷ Otto Lienau, *Die Bootsfunde von Danzig-Ohra aus der Wikingerzeit*, Danzig 1934, S. 9, Abb. 3.

⁸ Mieczysław Prosnak, *Zachodnio-słowiańska sztuka korabnicza wczesnego średniowiecza*, [w:] *Materiały Zachodnio-Pomorskie*, t. IX, Szczecin 1963, s. 253.